

Література

1. Маркетинг в АПК України в умовах глобалізації: монографія / О.О. Єранкін. — К. : КНЕУ, 2009. — 419, [5] с.
2. Фермерські господарства: стан, проблеми та стратегії розвитку / В.В. Липчук, Л.Б. Гнатишин, О. М. Кордоба. — Львів, 2010. — 136 с.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2011 р.

УДК 338.433

М. Й. Хорунжий, канд. екон. наук, професор,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ МІЖГАЛУЗЕВИХ ВІДНОСИН В АГРОПРОМИСЛОВИХ ФОРМУВАННЯХ

Висвітлено головні аспекти становлення і функціонування міжгалузевих відносин у рамках агропромислових формувань.

Ключові слова: агропромислове формування, міжгалузеві відносини, господарський механізм, синергичний ефект.

Изложены главные аспекты организации и функционирования межотраслевых отношений в рамках агропромышленных формирований.

Ключевые слова: агропромышленное формирование, межотраслевые отношения, хозяйственный и экономический механизм, синергический эффект.

The main aspects of organization and functioning of inter-branch relations in the context of agrarian-industrial formations are considered.

Key words: agrarian- industrial formations, inter-branch relations, economic mechanism, synergetic effect.

На відміну від будь-якої галузі агропромислове виробництво є структурою, в якій досить специфічного значення набуває зовнішнє і внутрішнє середовище. Підприємство, інтегроване в агропромислове формування, своє внутрішнє середовище має підпорядковувати тим відносинам, які складаються в рамках інтегрованого виробництва і які стають для нього своєрідним зовнішнім середовищем. Водночас саме агропромислове формування своє внутрішнє середовище реалізує через відносини між підприємствами, що ввійшли до його складу, а саме, як одне ціле, вступає у відносини із зовнішнім середовищем як на мікро-, так і на макрорівнях.

Для агропромислових формувань принципове значення має **механізм міжгалузевих** відносин, що пов'язане з урахуванням

економічного механізму, тобто системи тих економічних важелів, з допомогою яких і регулюються міжгалузеві відносини. Економічний механізм являє собою певний інтелектуальний продукт, який формується людиною на основі впровадження в міжгалузеві відносини вимог економічних законів, категорій, закономірностей. Він є продуктом економічної оцінки ефективності функціонування **господарського механізму**, що лежить в основі управління. І господарський, і економічний механізм можна вважати ефективними, результативними, коли вони разом і відокремлено забезпечують розвиток виробництва не за будь-який кошт, а на основі самоокупності, тобто коли вони базуються на так званому **противитратному механізмі** (інтересі). На рис. 1 показано логічний зв'язок між цими механізмами.

Механізм	Конкретно-цільове призначення	Сфера функціонування
Господарський	Формування системи умов і відносин щодо регулювання виробництва, розподілу, обміну і споживання	Управління формуванням, підприємством та виробничими підрозділами
Економічний	Мотивація економічного інтересу у сфері виробництва та господарських відносин	Між окремими підприємствами, галузями та виробничими (структурними) підрозділами
Противитратний	Запровадження режиму економії витрат та комерційного розрахунку	Виробничі підрозділи підприємств, галузі та система господарювання

Рис. 1. Господарсько-економічні основи функціонування агропромислових формувань

З наведеного випливає, що економічний механізм (як і господарський) має охоплювати всю сукупність відносин, які виникають і формуються в рамках інтегрованого виробництва. До того ж, основа економічного механізму закладається на макрорівні — через систему оподаткування, кредитування, цінового регулювання. Завдання макроекономічної системи саме і полягає в тому, щоб створити необхідні умови для ефективного функціонування компонентів макроекономічної системи.

Природа агропромислових формувань визначає доцільність та потребу запровадження ефективного економічного (господарського) механізму. Це обумовлено наступним:

1. Кожне підприємство агропромислового формування має орієнтуватись на реальні потреби, бо воно одночасно виступає в ролі і покупця, і продавця продукції та послуг. Наприклад, аграрне підприємство є продавцем сільськогосподарської продукції і водночас покупцем ресурсів і послуг підприємств першої сфери та виробничої інфраструктури.

2. Орієнтація на основного споживача продукції чи послуг є економічною підставою планування обсягів виробництва та його структури, оскільки в основі лежить фактичний оплачуваний попит.

3. У загальній системі відносин між підприємствами формування кожне з них є і виробником, і контролером щодо попередньої ланки. Наприклад, переробне підприємство через систему заготівлі контролює обсяги та якість виробництва сировини аграрним підприємством.

4. Наскільки ефективно спрацьовує вся система відносин в агропромисловому формуванні можна судити лише на завершальній ланці, тобто в процесі реалізації кінцевого продукту, оскільки його оцінює споживач на основі прийнятності асортименту, якості й ціни.

5. Загальна оцінка ефективності економічного механізму залежить від його адаптивності до особливостей агропромислового формування, паритетності відносин та дієвості міжгалузевого (чи між підприємствами) менеджменту.

Щоб одержати вичерпну уяву про характер формування і дієвості економічного механізму, досить взяти до уваги рух грошових коштів та інших ресурсів у рамках класичного агропромислового формування (рис. 2).

Ця схема втілює в собі своєрідну агропромислову логістику, оскільки на ній зображено потреба збалансування та дотримання певних регулятивних пропорцій у русі сировини, ресурсів, коштів, готової продукції та інформації за умов максимального скорочення розриву у просторі і часі.

З наведеної схеми видно, що будь-яке агропромислове формування для реалізації своєї місії повинне вступати в різні за своїм змістом та завданням відносини. Хоч у цілому ці відносини пов'язані з рухом грошових коштів, продукції, ресурсів та інформації, їх дія на певних стадіях агропромислового виробничого циклу не однакова, а саме:

— в овалі показано рух виключно грошових коштів, сировини, кінцевої продукції та відповідної інформації безпосередньо в межах формування; визначальним є те, що взаємини будуються тут за принципом зворотного зв'язку, тобто враховуються запити галузі (підприємства), яке знаходиться на наступній, а не попередній ланці технологічного процесу;

— ліворуч від овалу знаходяться підприємства і галузі, що забезпечують агропромислове формування тільки ресурсами, послугами та інформацією; тут також спрацьовує принцип зворотного зв'язку;

— і нарешті праворуч показано кінцевого споживача продукції агропромислового формування; у цій підсистемі рух забезпечують кінцева продукція, інформація та грошові кошти. Власне по тому, як будуються економічні інтереси у цій завершальній ланці, прямо залежить оцінка ефективності функціонування всього агропромислового формування.

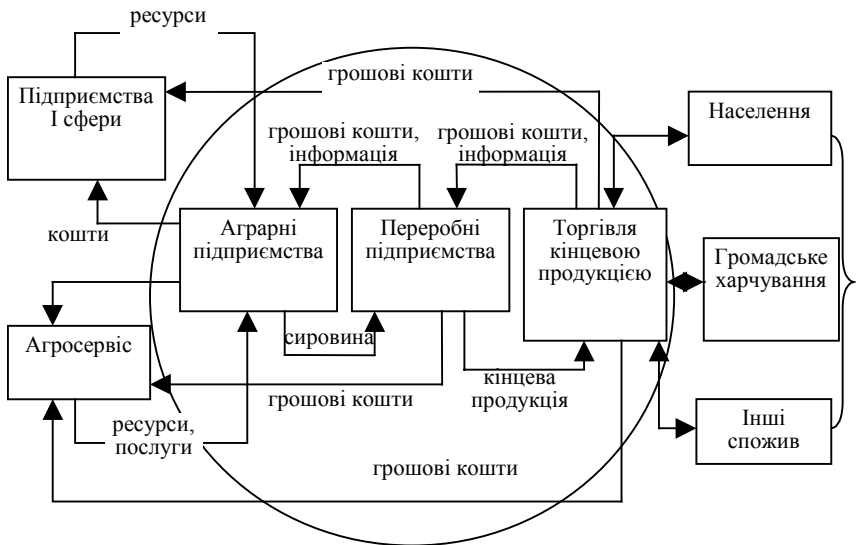

Рис. 2. Рух ресурсів в агропромислому формуванні

З усієї сукупності елементів економічного механізму єдиним, що прямо впливає на зацікавленість підприємств і галузей до створення агропромислового формування, є механізм взаєморозрахунків, тобто ціни на ресурси, продукцію та тарифи (розцінки) на послуги, а також розподіл кінцевого результату.

Минула вітчизняна практика функціонування агропромислових формувань лишила в спадок кілька варіантів взаєморозрахунків між партнерами, а саме:

1. Встановлення за згодою партнерів пропорцій розподілу прибутку і рівнів мінімальних розрахункових цін. Протягом року продукція оплачується за цими мінімальними цінами, а в кінці року одержаний прибуток розподіляється відповідно до прийнятих пропорцій.

2. Кожен партнер на своїй стадії реалізує продукцію як кінцеву, а не проміжну, а, отже, одержує власний дохід (прибуток).

3. Вироблена кінцева продукція розподіляється в натурі за встановленими і погодженими пропорціями, кожне підприємство, таким чином, формує свій власний товарний фонд і реалізує цю продукцію на свій розсуд.

4. Розподіл кінцевого продукту не за пропорцією, а відповідно до суми витрат.

5. Встановлення ціни на сировину залежно від вмісту в ній якісних характеристик (наприклад, олії в соняшнику, цукру в цукрових буряках).

6. Розрахунок коефіцієнта прибутковості по формуванню в цілому (прибуток, поділений на сумарні витрати), множенням якого на нормативні витрати кожного партнера можна встановлювати розмір розподілюваного прибутку.

Удало підібраний механізм взаєморозрахунків завжди допомагає вдосконаленню взаємовідносин на засадах еквівалентного обміну. Про економічну доцільність розподілу кінцевого результату, наприклад, за визначеними заздалегідь погодженими пропорціями, що досить поширено в розвинутих країнах, може свідчити такий умовний розрахунок. Припустимо, що в агропромисловому формуванні молочно-продуктового спрямування встановлено такі пропорції розподілу прибутку: аграрні підприємства — 60 %, молочний завод — 30 % і торгівля — 10 %. Роздрібна ціна за 1 л молочної продукції становить 8 грн. Співвідношення між витратами та прибутком між партнерами буде таким (табл. 1).

Таблиця 1

МЕХАНІЗМ РОЗРАХУНКУ ЕКВІВАЛЕНТНИХ ЦІН У РАМКАХ АГРОПРОМИСЛОВОГО ФОРМУВАННЯ

Показники	Аграрні підприємства	Молочний завод	Торгівля	Разом
Виручка, грн	$8 \text{ грн} \times 0,6 = 4,8$	$8 \text{ грн} \times 0,3 = 2,4$	$8 \text{ грн} \times 0,1 = 0,8$	8 грн
Варіант виробничих витрат і прибутку				
<i>перший:</i> виробничі витрати, грн, прибуток, грн	3,0 1,8	0,7 1,7	0,3 0,5	4,0 4,0
<i>другий:</i> виробничі витрати, грн, прибуток, грн	2,5 2,3	0,6 1,8	0,2 0,6	3,3 4,7

Даний розрахунок дозволяє зробити такі висновки:

— кожен учасник формування економічно зацікавлений знизувати витрати, оскільки за рахунок цього різниця між виручкою і витратами зростатиме (варіант другий), отже, збільшуватиметься прибуток;

— завдяки цьому кожен учасник працюватиме на засадах комерційного розрахунку і на кінцевий результат, тобто економічно сприятиме виробництву кінцевого конкурентоспроможного продукту;

— скорочення витрат виробництва у кожній ланці, тобто кожним підприємством агропромислового формування, слід розцінювати як виграш не лише виробника продукції, а й її споживачів. Цьому сприяє не лише режим економії, тобто дія противитратного механізму, а й скорочення нарахування податку на додану вартість (ПДВ) по кожній інтегрованій ланці, оскільки він буде визначатись лише один раз, на кінцевій стадії, тобто при продажу молочної продукції.

Інтеграційні зв'язки по різному впливають на кінцевий результат. У даному випадку під кінцевим результатом слід розуміти не лише і не тільки кінцевий продукт (його якість, асортимент і ціну), а й економічний ефект, тобто наскільки витрати на одержання кінцевого продукту відшкодовуються його ціною.

У практичному житті агропромислового виробництва сформувались два принципи забезпечення ефекту, а саме:

функціональний — в основі якого лежить виконання кожною ланкою інтегрованого виробництва (аграрного, переробного, торгового) власної функції (наприклад, забезпечення високої ефективності виробництва сировини в аграрному секторі);

синергічний — який базується на комплексному, спільному використанні виробничо-економічного потенціалу інтегрованої структури в цілому, а не окремих її складових.

Якщо партнерів по агропродовольчому комплексу умовно позначити А — аграрний сектор, П — переробний сектор і Т — торговий сектор, то синергічний (спільний) ефект інтегрованого виробництва являтиме собою:

в інвестиціях:	$I_{\text{інт}} < I_A + I_P + I_T$
у сумарних витратах:	$V_{\text{інт}} < V_A + V_P + V_T$
у прибутку:	$\Pi_{\text{інт}} > \Pi_A + \Pi_P + \Pi_T$

В основі формування синергічного ефекту лежить, насамперед, концентрація ресурсів і капіталу, потоковість та безперервність виробничо-технологічного процесу за рахунок скорочення

розриву у прострі і часі між надходженнями сировини та її промисловою переробкою, прискорення на цій основі обіговості коштів та значної економії на постійних витратах.

Завдяки інтеграції зусиль (капіталів, ресурсів, кадрів, менеджменту) в інтегрованих структурах синергічний ефект забезпечує повну реалізацію так званого золотого правила економіки підприємства в ринковому середовищі, за яким:

$$T_{п} > T_{р} > T_{к},$$

де $T_{п}$ — темп зростання прибутку;

$T_{р}$ — темп зростання реалізованої продукції;

$T_{к}$ — темп зростання вкладеного капіталу (витрат).

Така закономірність забезпечується тим, що в інтегрованому виробництві природно формуються властиві тільки йому джерела одержання синергічного ефекту. Важливішими з них є такі:

1. Об'єднання і концентрація матеріальних, фінансових і кадрових ресурсів, що сприяє вищій їх віддачі, підвищенню продуктивності праці, а в підсумку ефективності виробництва в цілому.

В інтегрованому виробництві, як правило, забезпечується повна реалізація раціональної умови інтенсифікації виробництва, за якої кожна додатково вкладена грошова одиниця окуповується вищим виходом валової (товарної) продукції і прибутку.

2. Агропромислова інтеграція аграрного і переробного циклів створює передумови (і водночас є результатом) нарощування інвестицій у всі сфери виробництва за рахунок планомірного розвитку інноваційного процесу.

3. В інтегрованому виробництві закладені основи запровадження дійового механізму маркетингу як мотиватора розвитку. Концентрація і поєднання ресурсів зорієнтовується на якість, асортимент та ціну кінцевого продукту, ємкість ринку та ступінь його наповнення продуктами.

4. Можливості інтегрованого виробництва зростають також за рахунок раціонального поєднання зовнішніх і внутрішніх чинників, здійснення системи заходів галузевого і особливо міжгалузевого менеджменту, що потребує, у свою чергу, пропорційного розподілу ресурсів, компетенцій, опрацювання виваженої ринкової стратегії, прогнозування ресурсного забезпечення, запровадження інновацій та економії коштів.

5. За рахунок здійснення виваженої в рамках інтегрованого виробництва соціальної політики значно посилюється особис-

тий мотиваційний фактор, що також впливає на кінцевий результат.

Таким чином, в агропромисловому виробництві в результаті інтеграції одержує динамічний характер розвитку не функціональний, а синергічний принцип забезпечення ефекту, як головний критерій зрілості міжгалузевих відносин.

Література

1. *Дем'яненко С.І. та ін.* Економіка і організація агропромислових формувань. — К., 2005. — 295 с.
2. Проблеми розвитку і функціонування агропромислових формувань. — К., 1989. — 301 с.
3. *Хорунжий М.Й.* Організація агропромислового комплексу. — К., 2001. — 382 с.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 332.365

О. Г. Чепець, ст. викл.,

О. В. Чернецька, канд. екон. наук, доц.,

Дніпропетровський державний аграрний університет

МІНЕРАЛЬНІ ДОБРИВА В СТРУКТУРІ ВИТРАТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто питання оптимізації структури витрат сільськогосподарського підприємства. Розглянуто вплив факторів на витрати за статтею «добрива», проаналізовано динаміку внесення органічних та мінеральних добрив. Здійснено деталізовану оцінку чинників та визначено їх вплив на ефективність хімізації сільського господарства.

Ключові слова: вартість мінеральних добрив, структура виробничих витрат, економічна ефективність.

В статье рассматриваются вопросы оптимизации структуры затрат сельскохозяйственного предприятия. Рассмотрено влияние факторов на затраты по статье «удобрения», проанализирована динамика внесения органических и минеральных удобрений. Проведена детальная оценка факторов и определено их влияние на эффективность химизации сельского хозяйства.

Ключевые слова: стоимость минеральных удобрений, структура производственных затрат, экономическая эффективность.